

- a vásárolt adatbázisok meta- és a forrásadatai viszonyításának elemzése;
- a nyelvi dominancia okainak feltárása, következményeinek az érvényesítése;
- a tematikai megoszlás következményei: ezek megjelenítése a gyűjtemény-fejlesztésben;
- a „korszakok” mélyebb megismerése;
- a nem deklarált olvasói igények („egyéb kérdések”) részletes, tartalmi szempontú feltárása;
- a használók „társadalmi háttérének” feltárása.

ÖSSZEZÉS

Elmondhatjuk, hogy vizsgálatunk eredményesen zárult: választ kaptunk a legalapvetőbb általunk megfogalmazott kérdésekre, s magyarázatot néhány bizonytalan, eddig még nem tisztázott jelenségre.

A gyűjteményépítés tematikai elve és a nyelvek dominanciája bizonyítást nyert. A felhasználói szempontok szerint a tematikailag adekvát és az olvasói igényeknek is megfelelő szolgáltatások fejlesztésére kell fektetnünk a hangsúlyt.

A referenzkérdések vizsgálata hasznosnak bizonyult. A folyamatos adatgyűjtést nem szabad abbahagyni, hanem az eddigi tapasztalatok felhasználásával a kérdéseket bizonyos szempontok szerint még részletesebb vizsgálat alá kell venni. Jó lenne az eredményeket a hasonló feladatkörrel rendelkező könyvtárak tapasztalataival is összevetni.

Sóron Ildikó

A Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési információs osztályának on-line szolgáltatásai

Néhányan az olvasók közül bizonyára emlékeznek arra a rövid hírre, amely az év elején jelent meg e lap hasábjain, és arról szólt, hogy a Könyvtári Intézet Gyűjteményépítési információs osztályának feladatköre ez évtől megváltozott, korábban nyújtott, lényegében egyetlen szolgáltatása, az Új Könyvek szerkesztése helyett sokféle – elsősorban az állományépítéssel kapcsolatos – új feladatot vállalt. Akkor azt ígértük, hogy a változásokról, új tevékenységünkről tájékoztatást adunk majd honlapunkon és a könyvtári szaksajtóban is. Úgy érezzük, háromnegyed év elteltével, ha nem is munkánk egészéről, de bizonyos metszetéről mindenképp érdemes számot adnunk. Olyan szolgáltatásokat szeretnénk bemutatni, amelyek a könyvtáros társadalom egészének az érdeklődésére számot tarthatnak. Ezek pedig az osztálynak a Könyvtári Intézet honlapján megjelenő on-line szolgáltatásai.

Írásunkat nemcsak beszámolóknak, hanem elsősorban figyelemfelkeltőnek szántuk, hiszen az internetes szolgáltatások akkor tölthetik be igazán feladatukat, ha

eljutnak – divatos marketing-kifejezéssel élve – a célközönséghez, az érdekeltek értesülnek róla, használják, és javaslataikkal hozzájárulnak a szolgáltatások továbbfejlesztéséhez, jobbá tételéhez. A következőkben ezeket a szolgáltatásokat, céljaikat, használatuk mikéntjét szeretnénk megismertetni az olvasók minél szélesebb körével. A szolgáltatások ismertetésénél nem fontossági sorrendet állítottunk fel (nem is tennénk, tehetnénk ilyet, hiszen „könyvtárosa válogatja”, mit tart ezek közül a legfontosabbnak), hanem valamiféle logikai rendet követünk.

Állománygyarapítási portál

Az osztály fő feladatkeréből adódóan (Gyűjteményépítési információs osztályról lévén szó) először a gyűjteményépítéshez, az állománygyarapításhoz szolgáló segédleteket kívántunk létrehozni, ezeket *Állománygyarapítási portál* címmel találják a honlapunkon.

Több szolgáltatás tartozik hozzá, érdemes ezekről egyenként és részletesebben is szót ejteni.

Fölőspéldányok a könyvtárakban

A könyvtáros kollégáknak nem kell bizonygatni, hogy az egyik könyvtárban valamilyen okból (például a gyűjtőkör megváltozása, könyvtárösszevonás következtében stb.) fölöslegessé vált könyvtári dokumentumok másutt hiányozhatnak, és kiválóan alkalmasak példányszám-kiegészítésre, elveszett, megrongálódott dokumentumok pótlására. A régi gyakorlat e dokumentumok további hasznosítására (miután az Országos Széchényi Könyvtár – 3/76. KM–PM rendeletben hivatkozott – Könyvelosztója gyakorlatilag megszűnt) a jegyzékeknek a gyűjtőköri szempontból számításba vehető könyvtárak közötti köröztetése volt. Ezt váltotta fel a korszerű számítógépek és az internethasználat széles körű elterjedésével a fölőspéldány-jegyzékeknek a könyvtárosok levelezőlistáján, a Kataliston való közzététele. Az elmúlt években számos írás, hozzászólás látott napvilágot ezen a fórumon arról, hogy a hosszú, esetenként több száz tételes fölőspéldány-jegyzékek fölöslegesen terhelik az eredetileg nem ezzel a céllal létrehozott levelező fórumot, és jó lenne ezek számára egységes webfelületet kialakítani. Ezt tettük meg mi 2004 elején.

Ez az Állománygyarapítási portálról elérhető, *Fölőspéldányok a könyvtárakban* című felület tartalmaz egy fölőspéldány-bejelentő lapot, amelyen a felajánló könyvtár neve, elérhetősége, a kapcsolattartó személy neve mellett a felajánlott dokumentumok legszükségesebb adatait kérjük feltüntetni. (Természetesen nem kötelező ezen a lapon megtenni a felajánlást, hiszen nem megnehezíteni, hanem megkönnyíteni kívántuk a könyvtárosok munkáját, tehát elfogadunk bármilyen formában megírt jegyzéket.) A használó előtt a *Fölőspéldányok* felíratra kattintva megjelenik mindazon könyvtárak táblázatba foglalt jegyzéke (a felajánlott dokumentumok típusának és témájának megjelölésével), amelyekről adott időpontban válogatni lehet. A könyvtár nevére kattintva pedig megjelenik maga dokumentumokat felsoroló jegyzék. Amikor új jegyzék kerül fel a honlapunkra, a kollégákat a Kataliston ennek tényéről értesítjük. Ha a felajánló könyvtár által a válogatásra megjelölt határidő lejár, a fölőspéldány-jegyzéket eltávolítjuk a kínálatból, és a

Fölőspéldány-archívumba helyezzük. Az archívum segítségével tehát az is nyomon követhető, ki, mikor, milyen fölőspéldány-jegyzéket küldött. A könyvtárak a dokumentumokra vonatkozó igényeiket továbbra is közvetlenül a felajánló könyvtárnak jelenthetik be a megadott címen, telefonszámon, faxon, e-mail címen stb. Úgy tapasztaljuk, hogy a kollégák megszokták, használják, és reményeink szerint egyre többen megismerik és megkedvelik ezt a szolgáltatást, amely megítélésünk szerint hasznos feladatot tölt be a könyvtárak állománygyarapításában és a könyvtári vagyon megőrzésében és hasznosításában.

Könyvplusz

Ugyancsak az Állománygyarapítási portálon látható e különös nevű szolgáltatás, amelynek megszervezésekor abból a korábban sokszor megfogalmazott kritikai észrevételből indultunk ki, hogy bár az Új Könyvek (amely 2004 óta teljes egészében a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság szerkesztésében és kiadásában jelenik meg) valóban a hazai könyvtermés legnagyobb részét ismerteti, ugyanakkor bizonyos kiadók, elsősorban a könyvkiadással is foglalkozó intézmények kiadványai jobbára hiányoznak a kínálatból. Ezt a hiányt szeretjük volna csökkenteni azzal, hogy az Országos Széchényi Könyvtár kötelempéldányai alapján gyorstájékoztató jellegű információkat nyújtunk az Új Könyvekben nem szereplő kiadókról és kiadványaikról. A gyorsaság miatt természetesen itt csak a legszükségesebb azonosító adatok közlésére szorítkozhatunk, de a művekről szóló tájékoztatást kiegészítjük a kiadók címadataival is, így az érdeklődők a beszerzés lehetőségéről is tájékozódhatnak. A hetenként frissített Könyvplusz adatbázisban a könyvanyagot egy igen egyszerű és speciális szakrend szerint rendeztük, amelyben témák szerint lehet keresni, de a jegyzék elejétől végig is áttekinthető, elolvasható. Kötelességünknek tekintjük, hogy „naprakész” információkkal rendelkezünk az Új Könyvekben szereplő kiadókról, ezért ha e téren változás történik, és ott, a nyomtatott lapban korábban nem szerepelt kiadó tűnik fel, annak kiadványait a Könyvpluszban tovább nem regisztráljuk. Őszinte örömmel látjuk, hogy – talán a mi munkálkodásunknak köszönhetően is – egyre több olyan kiadó kerül a Könyvtárellátó látókörébe, amelynek kiadványairól korábban mi számot adtunk.

Tankönyvek és tankönyvkiadók

A portál harmadik szolgáltatása elsősorban az iskolai könyvtárosok munkáját hivatott segíteni, és egyrészt az aktuális tanév tankönyveiről, másrészt a tankönyveket, továbbá a tanítást, tanulást segítő műveket megjelentető kiadókról nyújt tájékoztatást. A kiadók ilyen szempontú összegyűjtése a saját munkánk, a tankönyvek áttekintése érdekében pedig az Oktatási Minisztérium honlapján található adatbázishoz (*Hivatalos tankönyvjegyzék és adatbázis*) irányítjuk a használókat. Bár nem a legfrissebb adatokat tartalmazza, de sokféle keresési lehetősége okán itt szerepeltetjük 2000/2001-es tanév tankönyveiből a Tankönyvesek Országos Szövetsége által készített összeállítást (*A tankönyvválasztást segítő jegyzék*) is.

Az Állománygyarapítási portálról elérhető még a KFKI összeállításában készülő és rendszeresen karbantartott kiadói címjegyzék is (*A hazai könyvkiadók és könyvterjesztők címadatai*).

Ugyancsak erre a portálra terveztük az előkészületben lévő szolgáltatásunkat, amely a külföldi könyvek és folyóiratok beszerzéséhez, megrendeléséhez kíván

segítséget nyújtani a gyarapító könyvtárosoknak azáltal, hogy ezek beszerzési forrásait veszi számba.

Könyvtárépítési és -berendezési információk

A különféle pályázatok kapcsán, a könyvtárak tervezett átalakítása, berendezések vásárlása, a könyvtárak költöztetése során a kollégák sokszor kénytelenek sok időt, energiát igénylő kutatásokat végezni a szükséges információk (eszközök, cégadatok, nevek, címek stb.) megszerzése érdekében. Az ő munkájuk megkönnyítésére, a tudnivalók gyors áttekintésére hoztuk létre és indítjuk el a közeli jövőben a Könyvtári Intézet honlapján a *Könyvtárépítési és berendezési információkat* tartalmazó oldalt. Itt szerepelnek majd (válogatva) az utóbbi tizenöt évben épített, illetve felújított, átalakított hazai könyvtárak adatai.

Kitartó és alapos kutatómunkával igyekeztünk felderíteni, hol történt az adott időszakban bármiféle könyvtárépítés, bővítés, átalakítás. A több száz könyvtár közülük választottuk ki a jelentősebb arányú bővítéseket, amelyeket a lényegesen kisebb számú új könyvtárépülettel együtt méltónak tartottunk a bemutatásra. A könyvtárak visszajelentkezései alapján kerültek azután ezek az épületek (az építészre, a kivitelezésre, a belsőépítésre, a könyvtár berendezésére, illetve az új vagy átalakított könyvtárépületre vonatkozó adatok) ebbe a színes fotókkal, alaprajzokkal illusztrált „katalógusba”, amely szükségszerűen csupán válogatást ad az ország utolsó másfél évtizedének könyvtárépítési munkálatairól. Összeállításunkat azzal nem titkolt szándékkal készítettük, hogy a majdan könyvtárat építtetni, átalakíttatni szándékozó kollégák megismerhessék az ilyen irányú gyakorlatot, címekhez, adatokhoz jussanak, mintát, ötleteket meríthessenek belőle. Ugyancsak a segítségnyújtás szándéka vezettet bennünket, amikor igyekeztünk számba venni a könyvtári bútorok, berendezések gyártásával, forgalmazásával, könyvtárak költöztetésével foglalkozó cégeket, és megadni elérhetőségi adataikat. Könyvtári referenciákra is történik utalás, a cégek megadták, hogy mely könyvtár számára szállítottak bútorokat. (Közülük nem egy a könyvtárépítési részben is szerepel!).

Már a honlapon van, de rövidesen erre a weboldalra kerül majd *A fogyasztókkal élő olvasók könyvtárhasználatát segítő speciális eszközök* bemutatása és beszerzési forrásai feltüntetése, illetve ide szántuk, és előkészületben van a könyvtári dokumentumküldő szoftverekkel – első lépésben az Ariellel – kapcsolatos tudnivalók ismertetése (*Ariel-információk*).

Külföldi és hazai készítésű on-line adatbázisok, bibliográfiák

Rövidesen látható lesz a Könyvtári Intézet megújuló honlapján, a *Tevékenységek, szolgáltatások* fő menüpontban, *Adatbázisok, jegyzékek* cím alatt az az összeállítás, amelyben első lépésként a hazai könyvtárakban létrehozott saját fejlesztésű, illetve a könyvtárakban használatos hazai és külföldi on-line bibliográfiai adatbázisokat mutatjuk be. A használók szempontjait szem előtt tartva két csoportba osztottuk az adatbázisokat: a bárki számára bárhol szabadon hozzáférhetőkre, valamint a korlátozottan (csak helyi hálózaton keresztül) használhatókra. Mindkét csoportban vannak hazai és külföldi fejlesztésű adatbázisok. A használat és keresés második szempontja a tárgyi megközelítés: a tárgyszavak általunk összeállított jegyzékéből ki-ki kiválaszthatja az őt érdeklő témát, és eljut azokhoz az adatbázi-

sokhoz, amelyekben a továbbiakban érdemes keresgélnie, ha szakirodalmi információhoz kíván jutni. Ezzel az összeállítással nemcsak a könyvtárosok tájékozódását és tájékoztató munkáját kívánjuk segíteni, de a könyvtárhasználókat is, megtudhatják belőle, mely adatbázisokhoz mely könyvtárakban férhetnek hozzá.

Ugyancsak az Adatbázisok, jegyzékek sorában szerepel majd a *Hungarológiai kézikönyvtári jegyzék*, amely lényegében az ETO egyszerűsített szakrendjét követve tartalmazza azoknak a könyveknek a bibliográfiai adatait, amelyek megléte, beszerzése a külföldi hungarológiai intézetek, a külföldi magyar tanszékek könyvtárai, a külföldi magyar intézetek könyvtárai számára fontos lehet. Természetesen a jegyzék csak ajánló jellegű, és évről évre frissítjük a megjelenő és a „gyűjtőkörbe” vágó könyvek adataival. A jegyzéket el lehet olvasni egyvégtében is, le lehet tölteni, de lehet benne keresni a fő szakcsoportok szerint, illetve a szerző(k) neve és a mű címe szerint is.

A Gyűjteményépítési információs osztály valamennyi itt bemutatott szolgáltatására vonatkozik, hogy nem tekintjük őket lezártnak. Többségük az információk változásai miatt eleve folyamatos frissítésre, karbantartásra szorul, ezeket természetesen időről időre elvégezzük. Másokat pedig a használói igényeknek, az érdeklődés változásainak megfelelően kívánunk bővíteni, tökéletesíteni. Éppen ezért nem pusztán udvariassági formula a részünkről, a kérés, hogy várjuk a könyvtáros kollégák észrevételeit, javaslatait. Valamennyi szolgáltatásunknál feltüntettük annak a munkatársnak az e-mail címét, akinek a változtatási, módosítási, kiegészítési javaslatokat a kollégák, a használók elküldhetik, hiszen olyan szolgáltatásokat szeretnénk nyújtani, amelyeknek a hazai könyvtárosok közül minél többen hasznát látják.

Hölgyesi Györgyi

Állománygyarapítási portál

A Könyvtári Intézet a hazai és határon túli magyar könyvtárosok munkájának támogatására, állománygyarapítási és igazgatási tevékenységük segítésére hozta létre honlapján az Állománygyarapítási portált. A könyvtárak gyűjteményépfítése, a különféle dokumentumok beszerzése érdekében hasznosnak ígérkező információkat szeretnénk itt közölni, illetve egy helyről könnyen elérhetővé tenni. Éppen ezért a portál kínálatát az igények és a lehetőségek szerint fokozatosan újabb szolgáltatásokkal kívánjuk bővíteni, továbbá arra törekszünk, hogy az adatokat, változásokat nyomron követve fissa és megbízható információkkal álljunk az érdeklődők -- reményünk szerint -- egyre szelesebb körének rendelkezésére.

Választható szolgáltatások:

- Könyvplusz
- Főispéldányok a könyvtárakban
- Tankönyvek és tankönyvkiadók
- A hazai könyvkiadók és könyvterjesztők címadatai (KFKI)

A bírósági könyvtárak Magyarországon 1998–2003

A Bírósági Könyvtárosok II. Országos Konferenciája

A Zala Megyei Bíróság 2004. április 27–28-án rendezte meg a Bírósági Könyvtárosok II. Országos Konferenciáját Zalaegerszegen a Zala Megyei Bíróságon.

Több oka volt annak, hogy ismételten vállalkoztunk erre a feladatra.

Egyrészt ezt a konferenciát tisztelegésül szántuk könyvtárunk névadója, Degre Alajos halálának 20. évfordulójára és könyvtárunk fennállása 10. esztendejének megünneplésére.

Másrészt oka volt az is, hogy megint olyan helyzet alakult ki a bírósági könyvtárakban, amikor elengedhetlenné vált a konszenzus keresése igen fontos kérdésekben, olyanokban, amelyekben egy-egy megye az önálló döntését nem függetlenítheti a többiektől.

Ezeknek a kérdéseknek a felvetéséhez, megbeszéléséhez, gondjaink megoldásához szerettünk volna ezzel a konferenciával megfelelő keretet és feltételeket biztosítani.

I. ELŐZMÉNYEK

1. A bírósági könyvtárakkal foglalkozó szakmai témájú vizsgálódások közül elsőnek tekinthető felmérést, amely a megyeszékhelyek jogi információellátását volt hivatva felmérni, az Igazságügyi Minisztérium a KMK-val együttműködésben készítette. Ennek következménye egy továbbképzési nap volt 1987-ben, amelynek központi témája a könyvtárosi ismeretek, technikák megismertetése volt.¹
2. 11 évvel később, 1998-ban a Zala Megyei Bíróság kezdeményezésére kérdőívvel mértük fel a bíróságok könyvtári állományát, személyzeti és egyéb viszonyait.

Az akkori összejövétel megszervezését az új könyvtári törvény megjelenése, a könyvtárak közötti párbeszéd kialakításának és az alapvető, a működéshez szükséges dokumentumok megalkotásának kényszere tette elengedhetlenné.

A felmérés és a tanácskozás legfontosabb megállapítása az volt, hogy kevés a megfelelően képzett könyvtáros szakember ezen a területen, ebből adódóan kezeletlen az a hatalmas jogi anyag, amely a bírósági könyvtárakban felhalmozódott, s ennek a felbecsülhetetlen értékű állománynak a gondozására, megóvására feltétlenül szükség van.

A tanácskozás ráirányította a figyelmet a bírósági könyvtárakra, s az utóbbi időben érezhetően pozitív változásoknak vagyunk részesei, bár tennivaló azért még bőven van. Érdemi eredménye az lett, hogy megszülettek a könyvtárak működésének alapidokumentumai.²

3. A fenti rendezvény után hat évvel a napi munkák kapcsán felmerülő egyre több sürgősen megoldásra váró probléma volt az oka annak, hogy megint felvetődött egy találkozó megszervezésének gondolata, s a fentebb említett ünnepeinkhez igazítottuk a találkozó időpontját.

II. A KONFERENCIA ELŐKÉSZÍTÉSE – ISMÉTELT FELMÉRÉS

Az előkészítő munkálatokat az első találkozóhoz hasonlóan tavaly ősszel egy felméréssel kezdtük. A kérdőív néhány eltéréstől eltekintve azonos volt a hat évvel ezelőttivel, most is elsősorban a működés tárgyi, személyi és anyagi kérdéseiről szólt.

A felmérés résztvevői a Legfelsőbb Bíróság, a Fővárosi Bíróság, az ítéletáblák, és a megyei bíróságok könyvtárai voltak. A válaszadók száma 1998-ban 20, 2004-ben 24 volt. Egyáltalán nem reagált egy megye.

(Nem vizsgáltuk az Alkotmánybíróság könyvtárát, és nem beszéltünk az Igazságügyi Minisztérium könyvtáráról, az a magyar könyvtártörténetben példátlan helyzet áll fenn ugyanis, hogy az IM-nek nincs könyvtárosa!)

1. Tárgyi környezet

Az első kérdéscsoport a tárgyi környezetet vizsgálta.

A könyvtári munka egyik fontos, de nem a legfontosabb feltétele az önálló helyiség megléte, hiszen a bíróságokon folyó ítélkezési munka prioritása a döntő. A legnagyobb jóindulat mellett sem tud a bíróság vezetése helyet adni a könyvtár működéséhez, ha az ítélkezéshez sincs elegendő. De örömdetes, hogy a bíróságok felújításakor egyre több helyen kerül előtérbe a „könyvtár” gondolata, akár más funkcióval kiegészítve, például kollégiumi terem, konferenciaterem. Az utóbbi években örömmel értesülhettünk a szombathelyi, a győri, a pécsi és a kaposvári bíróságokon kialakított könyvtárakról, de Zalában is bővültünk, és a Keszthelyi Városi Bíróságon is méltó elhelyezést kapott a könyvtár. Jelenleg 11 bíróságon van külön teremben a könyvtár, 8 megyében pedig más célra is használt helyiségben.

2. Könyvtárosok, vagy könyvtárosi feladatokat ellátó bírósági alkalmazottak

A 2. kérdéscsoport az alkalmazottak számát, munkabeosztását és végzettségét vizsgálta.

Elég szembetűnő a változás a főállású könyvtárosok számában: az 1998-as nyolccal szemben tizenhét fő; csökkent viszont a kapcsolt munkakörben alkalmazottak száma (14-ről 9-re). A könyvtárosok összlétszáma 24-ről 31-re emelkedett. Szakirányú végzettség tekintetében ugyancsak jelentős a változás: öt helyett 14

főnek van valamilyen könyvtári képesítése (8 felső- és 6 középfokú). Jelenleg is tanulnak hárman. Ketten középfokú, egy könyvtáros kolléga pedig hamarosan felsőfokú könyvtárosi végzettséget fog szerezni.

3. A könyvtári állomány jellemzői

a) Könyvtári dokumentumok

1998-ban 257 390 kötet könyvet, bekötött folyóiratot tartottak nyilván a választó adó 20 bírósági könyvtárban. (A folyóiratok száma hozzávetőleges, mert több megyében a könyvek között tartják nyilván a tartós megőrzésre szánt folyóiratokat is.) Ugyanezen adat 2003-ban 322 875 db.

A legkisebb állományú könyvtárak 6000 kötet körüliek, a legnagyobb állománnyal, 64 540 kötettel a Fővárosi Bíróság rendelkezik. A megyei bíróságokon általában 8–12 ezer kötetes állományú könyvtárak találhatók. A növekedés elég szembe-fűző – az utóbbi hat évben a bíróságokon 65 485 dokumentumot szereztek be.

b) A dokumentumok feltártsága

Az eszközök és módszerek sokfélesége okán az állomány feltártsága eltérő színvonalú, ezért a különböző könyvtári feladatok (kölcsonzés, témakutatás, több szempontú keresés stb.) teljesítési lehetősége állományonként eltérő.

A könyvtári dokumentumokról vezetett nyilvántartások módszere és eszközei is sokfélék: a két alapvető módszer a kézi, illetve a számítógépes nyilvántartás.

A kézi nyilvántartási formák közül az 1998-as felmérésben a következőket említették meg: analitikus nyilvántartás, könyvjegyzék+mutató, pótlapok jegyzéke, kölcsönzési füzet, kartotékos nyilvántartás, lajstrom, évenként újrakezdődő számozású leltárkönyv.

Mivel ma már nincs értelme a hagyományos feltárás folytatásának, ezért a számítógépes és a hagyományos feltárás arányát hasonlítottam össze. Ez szám szerint úgy jelenti, hogy a számítógépes feltárás megduplázódott, de arányaiban még így is csak 35 százalékot teszi ki.

A jelenleg 12 helyen alkalmazott számítógépes nyilvántartás kilencféle programot takar. Előfordul a Pesti Központi Kerületi Bíróságon alkalmazott könyvtári nyilvántartás, egyedi, házi készítésű program, valamint az a két program is, amelynek a bemutatása szerepelt a programunkban: a Kistéka és a Szirén. Szám szerint:

- 2 Kistéka,
- 3 PKKB-n alkalmazott módszer,
- 1 Szirén,
- 1 Minikönyvtár,
- 4 egyedi készítésű program.

Ez is mutatja, hogy igen nagy szükség lenne a programok összehangolására.

c) A könyvtári állományok összetétele

A különböző könyvtári állományokban könyvek, brosrák, folyóiratok, audiovizuális és elektronikus ismerethordozók találhatók. Ezek tartalmi összetétele nem változott, de jellemzően megnőtt az elektronikus dokumentumok száma.

A könyvek körében a tételes jogi munkák és jogforrások, a jogtörténeti és dogmatikai művek, jogi szakbibliográfiák, szaklexikonok és szakszótárak, tankönyvek, az egyes jogágakat és jogterületeket érintő elméleti kézikönyvek, monográfiák és gyűjteményes munkák találhatóak. A joghoz közvetlenül kapcsolódó műveken kívül általában a társadalomtudományok körébe tartozó könyvekkel találkozunk (pl. közgazdaságtan, történettudomány, filozófia stb.).

Az időszaki kiadványállományt a hivatalos közlönyök és a jogi, valamint társadalomtudományi folyóiratok alkotják. A nem hagyományos audiovizuális dokumentumok köréből fontosságuk miatt ki kell emelni azokat a CD-ROM-okat, amelyek a jogszabálykeresések megkönnyítése és gyorsítása érdekében szükségesek. Elsősorban a Complex CD-jogtárra gondolok. A bírósági informatikai hálózat kiépítésével és az on-line elérésekkel érezhetően csökkent a könyvtárakban az ilyen irányú kérés, ugyanakkor egyre több és újabb tematikus lemez jelenik meg, amelyeknek megvásárlása elég megterhelő a bíróságok számára. Gondolok itt éppen az egyik ilyen újdonságra, az Európai Közösségi Jogszabályokra vagy a Judex adatbázisra. (Magyar Törvénytár, Kartoték, CD-Jogtár stb.)

Jellemző, hogy az on-line elérhetőségek általánossá válásával csökkent a papíralapú közlönyök beszerzése, ez elég jelentős megtakarítást is jelent.

4. Könyvbeszerzési összegek

A könyvbeszerzésre fordított éves összegek kimutatását nehezítette, hogy egyes válaszadók az erre fordított összegbe a közlönyök, folyóiratok, pótlapok költségeit is beszámították. Ezért a válaszok alapján elkészült összegzés hozzávetőleges, mégis alkalmas a költségvetési ráfordítások nagyságrendjét érzékeltetni.

1998-ban az éves beszerzési ráfordítás 88 980 000,- Ft volt, ez fedezte a 3122 kötet könyv és a szükséges folyóiratok beszerzésének értékét.

A bíróságok közül a legkevesebb könyvbeszerzési összeg 250 000,- Ft, a legmagasabb 31 527 000,- Ft volt.

A közlések alapján a beszerzett kötetszám 36–1143 között mozgott.

(*Megjegyzés:* az 1143-as adat rendkívüli beszerzésekből adódó szám.)

Az átlagos beszerzés 100–150 kötet között mozog.

2003-ban az összes ráfordítás 119 321 000,- Ft; 8628 kötet könyv és a szükséges periodikák ára. A legkevesebb beszerzési összeg 270 000,- Ft, kötetszámban pedig a 40. A legmagasabb 14 500 000,- Ft, kötetszámban pedig 4500 db a legtöbb.

Az átlagos beszerzési összegek 8–10 millió forint körül mozognak, a beszerzett kötetszám 400 körül.

Ma is a könyvpiac egyik legdrágább területe a jogi szakirodalom. A törvénykezés ütemét, a jogszabályi változások gyakoriságát figyelembe véve igen gyors a változás, az avulás, így az egyes kommentárok cseréjére nagyon gyakran sort kell keríteni. Évente körülbelül 200-300 olyan elméleti jogi szakkönyv, illetve kommentár, gyűjtemény stb. jelenik meg, amelyeknek átlagára 5000–15 000,- Ft között szóródik. Ez hat évvel ezelőtt 2000–3000,- Ft körül mozgott. A takarékos, szakmailag átgondolt könyvbeszerzések esetén is egy átlagos bírósági jogi szakkönyvtár szakszerű, a kívánalmaknak megfelelő számú gyarapítása több milliós költségvetési ráfordítást igényel évente.

5. A beszerzés módszerei

Az állománygyarapítás leggyakrabban

- a) kiadói ajánlatok,
- b) könyvesbolti vásárlások,
- c) ajándékozás,
- d) ritkábban könyvtárközi csere

útján történik.

(3 megyei bíróság rendszeres kapcsolatban áll a Könyvtárellátó Kht.-vel.)
Ez a helyzet az előző felméréshez képest nem változott.

III. JAVASLATOK, TEENDŐK

1. A legelső és a legégetőbb az, hogy próbáljunk megoldást találni a feldolgozás egységesítésére, integrált könyvtári szoftver beszerzésére.

A mai gyakorlat az, hogy a 24 könyvtár kénytelen megvenni nagyjából azonos könyvállományt, ezt mind a 24 könyvtár feldolgozza saját módszere szerint, több vagy kevesebb munkával. A bírósági informatikai hálózat adta lehetőségekkel élve ezt sokkal egyszerűbben és hatékonyabban meg lehetne tenni, ha közös katalógust építenénk, vagy ha legalább egymás könyvtárait láthatnánk az interneten, és a feldolgozott adatokat egymástól átvehetnénk. Különösebb anyagi ráfordítást sem igényelne ez, csak egy olyan többfelhasználós szoftver beszerzését, amely alkalmas lenne ennek a feladatnak a megoldására. Ha ez nem megoldható, akkor a beszerzések összehangolása lenne nagyon fontos éppen azért, hogy a továbbiakban a közös munkának ne lehessen akadálya a különböző, egymással nem működő rendszer.

Több bíróságon elkezdődött ezeknek a szoftvereknek a beszerzése, és kikerülhetetlen mindenhol, ahol eddig még erre nem került sor, hogy a feltárást ilyen módon oldják meg, de igen nagy a felelősség a kiválasztásnál, hiszen ezek hosszú évekre kiható választások, és a „senki nem akar kilógni a sorból” elv alapján egyfajta kiváras és tanácsstalanság érződik. Ezért is hívtuk meg a konferenciára két ilyen szoftver tulajdonosát, hogy alkalmuk legyen a kollégáknak megismerni ezek működését, előnyeit. Ez a két szoftver bejártott, megbízható, folyamatos fejlesztéssel, és megfelelő szakmai háttérrel rendelkezik ahhoz, hogy jó szívvel ajánlhassuk a könyvtárosok figyelmébe: a SZIRÉN és a KISTÉKA rendszerekről van szó!

2. Ez a lépés átvezet a következő kérdéskörhöz. Nemcsak a feldolgozott anyagok átvételére, de az egymás közti dokumentum- és információcserére is szükségünk van. Egy közös katalógus építésével kialakulhatna saját adatbázisunk, amely egyben lelőhelyjegyzék is lehetne, így egymásnak is és a könyvtári rendszer más tagjainak is tudnánk szolgáltatni a saját állományunkban nem található dokumentumokat könyvtárközi kölcsönzés keretében. Erre egyébként *A kulturális javak védelméről, a múzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény* is kötelez bennünket, 59. §-a rendelkezik az Országos Doku-

mentum-ellátási Rendszer (továbbiakban: ODR) kialakításáról és működtetéséről.

A törvény alapján minden könyvtárnak alapfeladata, hogy elősegítse a könyvtárak közötti dokumentum- és információcserét. A könyvtári szolgáltatást igénylőt állítja a középpontba, és kimondja, hogy a könyvtárhoz forduló használó az általa használt könyvtáron keresztül kaphassa meg a könyvtári rendszer egészében megtalálható dokumentumokat, valamint kimondja a könyvtári szolgáltatások rendszerszerű működtetésének szükségességét is.

Lefordítva ez azt jelenti, hogy a bírósági könyvtárosok a hozzájuk forduló bírákat, alkalmazottakat el kell hogy lássák a kért anyaggal akkor is, ha a saját állományukban nincsen meg a kért mű, hiszen a könyvtári rendszeren keresztül tudniuk kell más könyvtárak állományából szolgáltatni. Ehhez komoly szakmai felkészültség, szakismeret és megfelelő színvonalú technikai, számítástechnikai háttér kell, ezzel azonban ma még csak kevés bírósági könyvtár rendelkezik. Szakértői és szakfelügyelői munkáim során is fontosnak tartom a könyvtárak vizsgálatokor annak feltérképezését, hogy az adott könyvtár képes-e az ODR-szolgáltatások közvetítésére.

3. Igen fontos kérdéskör a szakmai képzések, továbbképzések kérdése. Jómagam csak tíz éve vagyok bírósági könyvtáros, de ezalatt még nem szerveztek semmilyen szakmai képzést vagy találkozót, ahol a felmerülő speciális kérdéseket megbeszélhetjük volna, pedig a hozzám kérdésekkel forduló kollégák növekvő száma azt mutatja, hogy a napi munkánk során sok ilyen helyzet adódik.
4. Ezért elengedhetetlenül fontos lenne, hogy az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala szervezeti rendjében könyvtári szakembert alkalmazzon, aki a megyei bíróságokon már működő, illetve a jövőben alkalmazni remélt könyvtári szakemberek módszertani együttműködésének támogatását, összefogását, szakmai segítségét szervezné.
5. Hasonlóan halaszthatatlan lenne a fenti feladatok megoldása érdekében az országos szakmai könyvtári hálózat létrehozása és az együttműködés kialakítása, amelynek folyamányaként sor kerülhetne a bírósági könyvtárak kezelésének korszerű, egységes informatikai szemléletű kidolgozására. Erre már az előző konferencián is kísérletet tettünk, de a kezdeti lépések megtorpanak. Most az MKE Társadalomtudományi szekciójától hívtuk meg a kérdés megvitatására Szivi Józsefnét, a szekció elnökét, bízva abban, hogy valami megoldást találunk közösen a bírósági könyvtárosok integrálására az egyesületbe. Ez egyrészt a szakmaiság elengedhetetlen követelménye, másrészt a képzések, továbbképzések ügye is rendeződne.

Az előző konferencia mottójául Frank Ignác szavait választottuk, a mai gondok megint csak ennek megismétlését teszik indokolttá.

„Az ember úgy vagyon alkotva, hogy élete fenntartására, annál inkább boldogságára, sokféle javak kívántatnak melyeket vagy a természet nagyobb kisebb bőséggel elszórt, vagy az emberek készítenek. De egynek egynek sem ereje sem ügyessége elegendő nem lévén, az okosab-

bak összeállanak társaságba; melly ha megerősödött, sokan már nagy dolgokat is végre vihetnek”

(Frank Ignác: A közigazság törvénye
Magyarhonban. Bp., 1845.)

Társadalomtudósok azt mondják, hogy az ipari forradalomból az információs társadalomba mentünk, megyünk át, és most a tudásalapú társadalom felé tartunk. Ezért a fő feladat a tudásalapú társadalom felépítése, illetve az ehhez elengedhetetlenül kapcsolt élethosszig tartó tanulás jelentőségének elismertetése. Nemesak az információs társadalom, de a demokratikus jogállam működésének is alapfeltétele az olyan könyvtári rendszer, amelyen keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetőek. A könyvtárak feladata mindig is az volt, hogy a keresett dokumentum, információ minél rövidebb idő alatt elérhető legyen, függetlenül mind a felhasználó, mind a keresett dokumentum helyétől. Ahhoz, hogy ez a bíróságokon is megvalósulhasson, elengedhetetlenül szükségesek a fenti fejlesztések.

A II. Konferencia előadásait igyekeztünk a megoldandó feladatok köré szervezni.

Bemutattuk a kérdőíves felmérés eredményét, két integrált könyvtári szoftvert, a KISTÉKA és a SZIRÉN programokat. Megismerkedhettünk a Könyvtári Intézet és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete munkájával, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó és a HVG ORAC jövőbeli kiadói terveivel, az Országgyűlési Könyvtár Európai Unió Különgyűjteményének tájékoztató eszközeivel, megemlékeztünk a könyvtár névadója, dr. Degré Alajos halálának 20. évfordulójáról, megtekintettük a kehidakustányi Deák-kúriát.

A résztvevők egyetértésüket fejezték ki a felvetett javaslatokkal, az OITH képviseletében megjelent dr. Zanathy János hivatalmazó úr pedig segítő együttműködéséről és támogatásáról biztosította az egybegyűlteket annak érdekében, hogy a magyar bíróságokon európai szintű, az élethosszig tartó tanuláshoz, a tudásalapú társadalom felépítéséhez a maga sajátos eszközeivel hozzájárul, a szakmai előírásoknak megfelelő könyvtárak működhessenek. Ez mindannyiunk közös érdeke.

Sándor Gertrud

Egy ötlet a külföldi folyóiratok kihasználtságának vizsgálatához

A dokumentumok beszerzésére fordítható pénz előteremtése évről évre nagy fejtörést okoz a könyvtárosoknak. Meg kell találniuk a forrásokat, és meg kell győzniük a fenntartókat is a beszerzendő dokumentumok nélkülözhetetlen voltáról. Különösen igaz ez külföldi folyóiratok előfizetésével kapcsolatban.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a kutatók információigénye leginkább a szakfolyóiratokból elégíthető ki az élettudományok, így az orvostudomány területén is. A könyvtáraknak – mint információközvetítő szervezeteknek – kulcsfontosságú szerep jut a magas színvonalú, releváns folyóiratok rendelkezésre bocsátása terén. A külföldi szakfolyóiratok beszerzése évről évre egyre nehezebb feladatokat ró a könyvtárakra. A könyvtárosoknak nem csupán arról kell dönteniük, hogy az évtizedek óta birtokukban lévő folyóiratok sorsa hogyan alakuljon, hanem ki kell választaniuk azokat az újabb szakfolyóiratokat is, amelyek a jövőben számíthatnak a kutatók érdeklődésére.

Mire támaszkodhatnak a könyvtárosok ebben a szelekcióban?

- A szakkönyvtárak működését segítő szakmai bizottságokra, amelyek tagjai a fenntartók vezető szakembereiből kerülnek ki. A könyvtár javaslatait figyelembe véve ők hoznak végleges döntést.
- A kutatók szóbeli visszajelzései.
- A folyóiratok kihasználtságának állandó vizsgálatára. E tevékenység kizárólag objektív lehet, és jól dokumentálható tényekre kell épülnie. A döntéshozókészítés jelentős és felelősségteljes munka, mert nagy mértékben befolyásolhatja az adott könyvtár állományának alakítását. A továbbiakban ezzel a kérdéssel foglalkozunk.

A folyóirat-használat mérése

A kurrens folyóiratok használatának vizsgálata sokféle módon történhet. Munkahelyemen, a Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centrum (PTE OEC) Könyvtárában folyamatosan figyeljük a folyóiratok kölcsonzési statisztikáit, melyekből következtetéseket vonhatunk le a leggyakrabban forgatott folyóiratcímekre. Ezen kívül nézzük az olvasóteremben elhelyezett kurrens állomány használatát.

Így azonban még nem kapunk pontos képet, mert az adatokból még hiányoznak azok a folyóirataink, amelyek a beérkezésüket követő egy hetes olvasótermi elhelyezés után átkerülnek az egyetem különféle intézeteibe, klinikáira, s aztán ott nyernek végleges elhelyezést. Ezért 2003 tavaszán elhatároztuk, hogy abból a szempontból vizsgáljuk meg kutatóink publikációit, hogy milyen külföldi folyóiratokra hivatkoztak a leggyakrabban. Felmérésünkhöz a 2001-es évet választottuk ki, mivel akkorra már rendelkezésünkre állt a *Bibliográfia a Pécsi Tudományegyetem oktatóinak és munkatársainak szakirodalmi és művészeti tevékenységéről 2000–2001* (Pécs, 2002) című kiadvány.

Az oktatói bibliográfia nyomtatott kiadása évente jelenik meg, de hozzáférhető elektronikusan is. Felmérésünk során ezt használtuk. Elérhetősége: (<http://www.lib.pte.hu/cgi-bin/bibldisp.cgi>).

A bibliográfiában (adatbázisban) szereplő adatokat kutatóink elektronikus úton, önkéntes alapon viszik fel. Vizsgálatunk szempontjából ez azért fontos, mert a bibliográfiából bármely ok miatt kimaradt publikációk és azok hivatkozásainak hiánya torzíthatja felmérésünk eredményeit.

Másik forrásunk a *Science Citation Index (SCI)* mellékleteként megjelenő *Journal of Citation Reports (JCR) 2001*, az Institute for Science Information (ISI) kiad-

ványa volt. A SCIJCR egyfajta rangsort állít fel a szakfolyóiratok között, amely sok országban a tudományos kutatás megítélésében is nagy szerepet játszik. Erről azonban ellentmondásosak a szakirodalomban tükröződő vélemények. Annyit megállapíthatunk, hogy szükségessége nem kérdőjelezhető meg, de a tudományos munkásság megítélése csupán e rangsor alapján vitatható. Az állományalakítás szempontjából is fontos útmutató, de semmiképpen nem jelentheti könyvtáraink számára a különböző szakterületek vezető helyen álló folyóiratainak automatikus módon való, kritika nélküli megrendelését, beszerzését. Kijelenthetjük azonban, hogy a SCIJCR és a vele összefüggő Web of Science (<http://eisz.om.hu>) mással nem pótolható eszközei a hazai tudományos kutatásnak is. Közismertsége, elismertsége tette indokoltá használatát felmérésünk során.

Végül használtuk még a *Web of Science (WOS)* multidiszciplináris bibliográfiai adatbázist. A tudományos élet szinte minden területét lefedő, közel 8500 legfajtyúlósabbnak mondott folyóiratot tárja fel. Az teszi páratlanná, hogy a folyóirat-adatbázisok már ismert keresési lehetőségein kívül a szerzői hivatkozásokat is tartalmazza. Az Oktatási Minisztérium jóvoltából napjainkra Magyarországon is a tudományos kutatást szolgáló, mindennapos munkaeszközzé válhatott.

A PTE kutatóinak tudományos tevékenységét dokumentáló bibliográfia felőleli mindazon elektronikus vagy nyomtatott formában, magyarul vagy idegen nyelven megjelenő tanulmányokat, amelyeket az egyetem munkatársai (a szerzők) arra érdemesnek tartanak. A nagy számú publikáció különböző típusú információhordozókon jelenik meg.

Első lépésben kiválogattuk bibliográfiánkól a PTE OEC kutatóinak 2001-ben csupán a külföldi folyóiratokban megjelenő közleményeit. Feltételeztük ugyanis, hogy e publikációk létrehozása során használják kutatóink legtöbbször az idegen nyelvű szakirodalmat. Sokkal pontosabb eredményt kaphatunk volna, ha az összes publikációt, köztük a magyar nyelvű szaklapokban megjelent cikkeket is figyelembe vesszük, ennek a felmérése azonban megfelelő segédeszközök híján még várat magára. (A használói igények alapján csak támogatni tudnánk egy, a WOS-hoz hasonló magyar szakirodalmat felőlelő adatbázis létrehozását. Legfrissebb információink szerint ez az ötlet már más egészségügyi területen dolgozó kollégánk fejében is megfordult. Javaslatainkkal, szakértelmünkkel szívesen vennék részt e feladatban.)

Annak ellenére, hogy a felmérés időpontjában kutatóink közül többen valamilyen oknál fogva – például több hónapos tanulmányút, az idő vagy az elektronikus infrastruktúra hiánya miatt – *nem tették közzé publikációikat*, az eredményül kapott, fenti kritériumoknak megfelelő, külföldi folyóiratokban megjelent 245 közlemény alkalmasnak bizonyult a további vizsgálódáshoz, az esetleges következtetések levonásához. Lekerestük az összes közlemény hivatkozott irodalmát, ezeket listába rendeztük, majd összevetettük saját kurrens folyóirat-állományunkkal. A kapott eredmények fontos és továbbgondolásra érdemes visszajelzéseként szolgálnak.

Megállapításaink

Kutatóink a 2001. évi 245 közlemény megírása során 896-féle folyóiratot néztek át (közülük 666 rendelkezik impakt faktórral). Ebből 192 cím (22%) megta-

lálható volt kurrens folyóirat-állományunkban. A 192 folyóirat 6446 cikkére történt hivatkozás, és ez folyóiratonként átlagosan 34 cikket jelent. A 245 tanulmányból 50 (21%) az általunk is előfizetett periodikumokban található meg.

A SCI JCR – Science Edition 165 tárgykörbe csoportosítja a folyóiratokat, és ezeknek közel fele nem szorosan orvosi vagy határterületei vonatkozású. Egy folyóirat több tárgykörbe is tartozhat. Például a *Diagnostic Molecular Pathology* tárgykörei:

- Biochemistry and molecular biology
- Biotechnology and applied microbiology
- Pathology

Ha csupán az elsődleges besorolást vesszük alapul, akkor összes saját kurrens külföldi folyóirat-állományunk 64 témakört fed le. Az elemzett 245 közleményt tartalmazó periodikumok címei mellé ugyancsak odaillesztettük azon tárgyköröket, amelyekbe azokat sorolták. A 245 közlemény a 64 témakörből 25-be sorolható, ha itt is csupán az első témakört vesszük figyelembe.

Itt és most nem szeretnék messzemenő következtetéseket levonni külföldi kurrens folyóirataink mennyiségi és minőségi mutatóiról. Azért sem, mert felméré-sünknek csupán két szeletét ismertettem. A teljes felmérés eredménye már nagyon speciális, és csupán számunkra szolgál továbbgondolásra érdemes adatokkal. Úgy gondolom azonban, hogy az ilyen módon végzett elemzés érvként szolgálhat más könyvtárosok számára is a fenntartó meggyőzésére abban az esetben, ha az anyagiak hiánya miatt a folyóirat-állomány mennyiségi (és ezzel együtt minőségi) módosítására kényszerülnek.

Gracza Tünde